

سروزلف تو جانا لام وميم است

چو بسم الله الرحمن الرحيم است

کلیات

دوبیتی‌های فایز دشتی

مقدمه، مقابله و تصحیح

نویسنده:

دکتر علی حسن زاده

سرشناسه: دشتی، محمدعلی ۱۲۰۹ ه.ش - ۱۲۸۹ ه.ش
عنوان و نام پدیدآور: کلیات دوبیتی‌های فایز دشتی (مقدمه، مقابله و تصحیح) / دکتر علی حسن‌زاده
مشخصات ناشر: قم: نگاه آشنا، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری: ۲۷۲ ص.
بها: ۳۰۰۰۰ تومان.

شابک: 978-600-8181-1

وضعیت فهرست نویسی: فیبا.
موضوع: مقدمه، مقابله، تصحیح دوبیتی‌های فایز دشتی
رده بندی کنگره: ۸۱۳۹۷ م ۸ الف ۲۷۱/۸ BP
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۷۸
شماره کتابخانه‌سی‌الی: ۱۶۸۲۵۰۳۴

کتابخانه ملی

عنوان کتاب: کلیات دوبیتی‌های فایز دشتی (مقدمه، مقابله و تصحیح)

مولف: دکتر علی حسن‌زاده

ناشر: نگاه آشنا

صفحه‌آرایی: مرگان فرمانی

نوبت چاپ: اول / پاییز ۹۷

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ: سلیمان‌زاده

بها: ۳۰۰۰۰ تومان

مرکز پخش: انتشارات نگاه آشنا / قم، خیابان سمیه، کوچه ۱۶، پلاک ۲۲

تلفن: ۳۷۸۳۹۸۳۶ و ۳۷۷۳۴۹۳۹ - ۰۹۱۲۱۵۱۰۴۸۴

◆ فهرست مطالب

۵	 پیشگفتار
۱۱	 مقدمه
۱۹	 فایز در خاطره‌ها
۲۳	 پیوند دوبیتی با فرهنگ و زندگی اجتماعی مردم
۲۸	 پری
۳۷	 جهان‌بینی
۴۳	 ستم‌ستیزی با بیان اسطوره
۵۱	 موسیقی و شروه
۵۹	 آمیختگی دوبیتی‌های فایز با دیگر ترانه‌ها
۹۳	 ویژگی‌های زبانی
۱۰۱	 تجلی قرآن کریم در ترانه‌های فایز
۱۱۳	 نقش نخبگان و عامه‌ی مردم در آفرینش دوبیتی
۱۱۶	 جدول کاربرد فرهنگ مردم در دوبیتی‌ها
۱۲۷	 دوبیتی‌ها
۲۱۹	 دوبیتی‌های الحاقی
۲۶۵	 منابع و مأخذ

پیشگفتار

اکنون که به همت پژوهشگران و علاقه‌مندان به فایز و ترانه‌های جنوب، چهره فایز از غبار القابی مانند شبان دشت‌های دشتستان، تا حدودی زدوده گردیده، وقت آن فرا رسیده است دوبیتی‌هایی که در مجموعه‌های مختلف و چه بسا نازل، به نام شاعر گردآوری گردیده است با دیدی انتقادی مقابله و تصحیح گردد.

از اولین چاپ دوبیتی‌های فایز به وسیله‌ی شیخ ابراهیم معرفت در سال ۱۳۱۹ در شیراز و آخرین چاپ اشعار منسوب به فایز به وسیله‌ی سید روح‌الله صفوی در سال ۱۳۹۶ تعداد دوبیتی‌ها بین ۱۲۰ تا ۶۲۳ ترانه متغیر بوده است. آمیختگی و اختلاف روایت دوبیتی‌ها به دلیل نقل شفاهی و سینه‌به‌سینه امری طبیعی و بدیهی است. اصولاً یکی از ویژگی‌های آفرینش دوبیتی‌های مردمی دست‌به‌دست شدن و تنبیر در طول زمان است.

در مورد فایز این نکته قابل توجه است که فایز نیز مانند تمامی شاعران دوبیتی‌های مردمی در حیات خود، دفتر شعری تدوین نکرده است و یا لاقل برای ما باقی نمانده است. دفتر شعر فایز سینه و حافظه‌ی مردم است. ارزش شعر فایز مردمی بودن آن است. راز و رمز ماندگاری فایز و شعرش این است که او منادی فریاد و درد مردم است که در قالب ترانه‌هایش و با نعلی وارونه از عشق و گاه مستقیم بیان می‌گردد. این کتاب حاصل چندین سال پژوهش و تحقیق پیرامون فایز و شعرش می‌باشد که می‌کوشد روایت‌های مختلف از

دوبیتی‌های فایز را نشان دهد. جدای از نقل شفاهی دوبیتی‌ها، محبوبیت شاعر و دوبیتی موجب اختلاف روایت و آمیختگی گردیده است و این نکته برای دوبیتی و شاعرش ضعیفی محبوب نمی‌گردد؛ بلکه نشان از محبوبیت و قدرت نفوذ شاعر و شعرش است. در جای خود و به تفصیل این موضوع تحلیل شده است.

دوبیتی‌ها از هشت مجموعه مورد بررسی قرار گرفت، دوبیتی‌های تکراری حذف گردید و در نهایت تعداد ۷۶۵ دوبیتی به دست آمد. در انتخاب مجموعه دوبیتی‌ها قدمت و شمول آن در نظر گرفته شد. به این معنی که تمام دوبیتی‌های منسوب به فایز در مجموعه‌های مختلف، از همین تعداد دوبیتی گزینش شده‌اند.

در قدم بعدی دوبیتی‌ها از نظر یکسانی یا اختلاف روایت بررسی و طبقه‌بندی گردید. به این ترتیب روایت برابر یا اختلاف روایت و یا عدم وجود هر دوبیتی در تمام نسخ مشخص گردید. در نهایت نیز عناصر فرهنگ بومی در دو دسته فرهنگ معنوی و مادی استخراج گردید. قابل ذکر است که اکنون هیچ‌گونه نسخه‌ی خطی یا دست‌نوشته‌ای که در زمان حیات شاعر، تدوین شده باشد، وجود ندارد.

بنابر اظهار آقای عباس یوسفی (فایزی) دست‌نوشته‌های پدر بزرگش (فایز) در طول زمان و به علت عدم دقت در نگهداری، از بین رفته است. خانه‌های گلی آن زمان و وجود موجوداتی مانند موش و موریانه در آن نیز مزید بر علت شده است و آنچه از این بناها، جان سالم به در برده بود نزد مرحوم محمدعلی کردوانی (عموزاده فایز) نگهداری می‌شده است که ایشان دست‌نوشته‌های فایز را به جمال خان دشتی می‌دهد.

از جانب جمال خان دشتی به مفتون (شاعر) سپرده می‌شود و دیگر خبری از آن نیست. چندین برگ دست‌نوشته نیز نزد آقاب عباس یوسفی نگهداری می‌شده است که ایشان

آن را به آقای عبدالمجید زنگویی (محقق و نویسنده) می‌سپارند که پس از درخواست عودت دست‌نوشته‌ها، آقای زنگویی ادعا می‌نماید دست‌نوشته‌ها، حین بمباران هوایی آبادان، در زمان جنگ از بین رفته است.

در این مجموعه دو بیتی‌ها مقابله گردید و صورت صحیح آن، با توجه به ویژگی‌های فکری، زبانی، ادبی و کیفیت و کمیّت روایت، انتخاب و تصحیح گردید و اختلاف نسخ در پیورقی آورده شد.

✧ مجموعه‌های مورد استفاده در مقابله و تصحیح دو بیتی‌ها

- (۱) دانشمندان و سخن‌سرایان فارس ج ۴، محمدحسین رکن‌زاده آدمیت، انتشارات اسلامیه تهران، چاپ اول ۱۳۴۰.
- (۲) ترانه‌های فایز، به کوشش عبدالمجید زنگویی، انتشارات ققنوس، تهران، چاپ پنجم، ۱۳۷۵ (چاپ اول ۱۳۵۲).
- (۳) کلیات دو بیتی‌های فایز دشتستانی، عباس رجبی، انتشارات رجبی، تهران، چاپ اول ۱۳۶۲.
- (۴) کلیات دو بیتی‌های فایز دشتستانی، نوشته و تحقیق تیمور گوکین، ناشرین گلی و رشیدی، تهران چاپ سوم، زمستان ۱۳۷۱ (چاپ اول ۱۳۶۳).
- (۵) ترانه‌های ملی ایران، تالیف: محمد احمد پناهی‌سمنانی، ناشر: مؤلف، چاپ دوم زمستان ۱۳۶۸.
- (۶) ترانه‌های فایز، به کوشش مهروش طه‌پوری، انتشارات قدیانی، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۴.

۸ ♦ کلیات دوبیتی‌های فایز دشتی (مقدمه، مقابله و تصحیح)

(۷) ترانه‌های روستایی و محلی فایز دشتستانی، گردآورنده: علی بذلی، انتشارات نیما، تهران، چاپ دوم ۱۳۷۷ (چاپ اول ۱۳۷۶).

(۸) اشعار فایز دشتی، سیدروح الله صفوی، انتشارات نگاه، تهران، چاپ دوم ۱۳۹۴، چاپ اول (۱۳۹۳).

◀ نشانه‌های اختصاری نسخ ▶

ردیف	عنوان مجموعه	گردآورنده	نشانه اختصاری
۱	دانشمندان و سخن‌مویان فارس جلد ۴	محمدحسین رکن‌زاده آدمیت	آ
۲	ترانه‌های فایز	عبدالمجید زنگویی	ز
۳	کلیات دو بیت‌های فایز دشتستانی	عباس رجبی	ر
۴	کلیات دو بیت‌های فایز دشتستانی	تیمور گورگیس	ت
۵	ترانه‌های ملی ایران	محمد احمد پناهی سمانی	پ
۶	ترانه‌های فایز	مهروش طه‌وری	ط
۷	ترانه‌های روستایی و محلی	علی بذلی	ب
۸	اشعار فایز دشتی	روح‌الله صفوی	ص

در انتخاب نسخ این ویژگی‌ها مورد نظر بوده است:

(۱) نسخه‌هایی که گردآوردگان آنها، نسبت به گزینش دو بیتی‌ها، تحقیق و پژوهش بیشتری داشته‌اند. مانند: نسخ آ. ز. پ. ط و ص.

(۲) نسخه‌هایی که آن دسته از دو بیتی‌هایی را شامل می‌شدند که نسخ دسته‌ی اول فاقد آن بودند و این دو بیتی‌ها اغلب از افواه مردم منطقه‌ی دشتی و کلام شروه خوانان شنیده می‌شود. مانند نسخ ب. ت. و ر.

در اینجا بر خود واجب می‌دانم که یاد کنم از شادروان رئیس عباس فایزی یوسفی که هر وقت به یادش می‌رفتم با آغوش باز پذیرای من بود و با چه لحن پرشوری دوبیتی‌های فایز را می‌خواند و حکایات زندگی فایز را بازگو می‌کرد. ایشان نیز عقیده داشتند که در طول زمان دوبیتی‌های فایز با دیگر ترانه‌ها آمیخته شده است، روحش شاد و یادش گرمی باد.

نیز از فرزند ایشان، جناب آقای محمد یوسفی که اینجانب را در مورد زندگی فایز و تطبیق بعضی دوبیتی‌ها و ترانه‌های باز یافته، هم‌مانه یاری داده‌اند، سپاسگزام. دست ایزدی همواره یارشان باد و پایدار باشند.

همچنین یاد می‌کنم از زنده‌یاد حاج علی منصوری که با رویی گشاده و علاقه‌مندانه از فایز حکایت می‌کرد و ایشان بودند که یکی از مراثی فایز را از زبان آخوند آقا حاجی بردخونی یادداشت کرده بودند، روحش شاد باد.

همچنین از جناب آقای علی حاجیانی تشکر و سپاسگزاری می‌نمایم که اینجانب را در این پژوهش همراهی نموده‌اند، سالم و پایدار باشند.

در پایان جا دارد که صمیمانه از جناب آقای حمید زارعی ریاست محترم و نیک‌اندیش اداره‌ی فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان دشتی که همواره یار و یاور هنرمندان و نویسندگان بوده‌اند، سپاسگزاری و قدردانی نمایم.

بدون شک بدون یاری و مساعدت ایشان این مجموعه به زیور طبع آراسته نمی‌شد. از درگاه ایزد تعالی برای ایشان سلامتی و توفیق خدمت آرزومندم.

مقدمه

دو زلفانت صراط المستقیم است

قد سروت الف با لام و میم است

چو بسم الله الرحمن الرحیم است

دو خط ابروان یار فایز

دشتی از روزگاران دیرین، بهمه سوز و گدازها، رنج‌ها و سختی‌های بی‌شمار بوده است. لاجرم نغمه‌ها و ترانه‌هایی نیز که از سینه تفتیده‌اش برون می‌تراوید، حکایتی لبریز از رنج‌ها و حرمان‌های آمیخته به عشق‌های نافرجام است.

در این وادی عشق و هجران و رنج و حرمان، بی‌گمان فایز دشتی را نام و آوازه‌ای دیگر است. او به نوعی هویت رنج‌های چهار دشتی است. نام فایز با عشق و هجران پیوندی دویست ساله دارد و دو بیت‌های او زبان حال عاشقان بسیاری است که دل از کف داده و هرگز از شهد وصال ننوشیده‌اند.

زمستان گذشته شبی در کردوان (روستایی در حدود ۶۰ کیلومتری خورموج مرکز شهرستان دشتی که زادگاه فایز است) دیداری دست داد با نویسنده و پژوهشگر ارجمند، جناب دکتر حسن‌زاده که از قضا با جدّ و جهدی شایسته، پژوهشی تازه در باب فایز آغازیده بود.

کوشش و پژوهش ایشان تحت عنوان «کلیات دوبیتی‌های فایز دشتی مقدمه، مقابله و تصحیح» مرا که خود از دلبستگان فایزم، بسیار مشتاق بدان نمود. همین روی بر آن شدم که آن چه در توان دارم، برای چاپ این اثر ارزشمند به کار بندم. پس از پیگیری‌های فراوان از بخت نیک، دوست ارجمندم، جناب آقای علی فرمانی، مدیر فاضل و فرزانه انتشارات نگاه آشنا، لطف خود شامل کرده، چاپ این اثر را عهده‌دار گشتند. بر خود وظیفه می‌دانم مراتب سپاس خود را به پیشگاه ایشان تقدیم دارم. امید که این اثر مقبول طبع صاحب‌دلان و دوستداران فایز واقع گردد.

حمید زارعی

رئیس اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی دشتی